

Delbaraneh.com

مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی موثر بر سلامت دانشگاه علوم پزشکی کاشان
برگزار می کند:

کارگاه حضوری

«آشنایی با نحوه اجرای پژوهش‌های پدیدار شناسی و تجارب زیسته»

دوشنبه ۱۹ شهریورماه ۱۴۰۳

ساعت ۹-۱۲

کتابخانه مرکزی-سالن غدیر

پروفسور محسن نیازی

عضو هیئت علمی گروه جامعه شناسی دانشگاه کاشان

دکتر حسین سیادتیان

مدرس دانشگاه کاشان

شرکت علاقه مندان (اعضای محترم هیئت علمی، دانشجویان، پژوهشگران، فرهنگیان و کارکنان دانشگاه)
بلامانع است. شرکت کنندگان گواهی حضور دریافت خواهند کرد.

تعریف

- ▶ شامل گردآوری و تحلیل داده‌های غیر عددی برای:
- ▶ شناخت مفاهیم
- ▶ دیدگاه‌ها و تجارب
- ▶ با استفاده از داده‌های بدون ساختار (مصاحبه یا مطالعات کتابخانه‌ای)

انواع روش تحقیق کیفی

- ▶ روش‌های متعددی برای تحقیقات کیفی ارائه شده است. عمده‌ترین این روش‌ها عبارتند از:
- ▶ هرمنوتیک (زندشناسی): شناخت ریشه‌ها و مفاهیم متن بویژه متون دینی
- ▶ تحلیل مضمون (تم) و تحلیل محتوا: کدگذاری و شناخت مقوله‌های زیربنایی متن مصاحبه یا نوشتار
- ▶ روش داده‌بنیاد (گراند تئوری): نظریه‌پردازی پیرامون پدیده محوری مطالعه
- ▶ پدیدارشناسی: شناخت پدیده براساس مصاحبه ژرف و تجربه زیسته افراد
- ▶ مرور سیستماتیک، فرامطالعه، فرا ترکیب و فرا تحلیل: روش‌های مبتنی بر تحقیق کتابخانه‌ای
- ▶ آینده‌پژوهی: سناریونویسی و ترسیم آینده محتمل

پدیدارشناسی (Phenomenology)

▶ هدف پژوهش پدیدارشناسی، توضیح صریح و شناسایی پدیده‌ها است آنگونه که در موقعیتی خاص توسط افراد ادراک می‌شوند.

مانند: شرایط بیماری، شرایط افراد در موقعیت‌های سخت، رسیدن به موقعیت‌های موفقیت آمیز، بهبود مهارت‌های مانند هوش و مدیریت رفتار کودکان، وضعیت رضایت مشتریان و مشاغل مانند اساتید، معلمان، دانش‌جویان و دانش‌آموزان

▶ پدیدارشناسی از نظر لغوی مطالعه پدیده‌ها از هر نوع، و توصیف آنها با در نظر گرفتن شیوه بروز تجلی آنها، پیش از هرگونه ارزش‌گذاری، تأویل و یا قضاوت ارزشی است.

▶ مثلاً گرایش به ازدواج زودهنگام // ازدواج فامیلی // مشکلات نوجوانان در زمینه امید به آینده

تاریخچه پیدایش پدیدارشناسی

- ▶ نخستین بار به سال ۱۷۳۶ توسط شیستوف فردریش اوتینگر، زاهد آلمانی، در مسائل دینی بکار برده شد.
- ▶ در قرن هجدهم یوهان هاینریش لامبرت ریاضی‌دان و فیلسوف آلمانی این واژه را برای دلالت بر نظریه نمودهایی که برای همه علوم تجربی بنیادی هستند بکار برد.
- ▶ در نهایت فلسفه پدیدارشناسی در ابتدای سده بیست میلادی بوسیله **ادموند هوسرل** بنیان نهاده شد. پدیدارشناسی یک دکترین یا مکتب یکتا نیست بلکه یک شیوه اندیشه، روش، سبک و تجربه‌ای باز و همواره نوشونده است که دستاوردهای گوناگونی دارد.

جامعه، نمونه در تحقیقات پدیدارشناسی

▶ پدیدارشناسی به توصیف معانی یک مفهوم یا پدیده از دیدگاه عده‌ای از افراد براساس تجارت آنان در مورد آن پدیده می‌پردازد. بنابراین در پی فهم تجارب مشترک عده‌ای از افراد است. بنابراین در تحقیقات مدیریت و علوم اجتماعی معمولاً از دیدگاه گروهی از خبرگان استفاده می‌شود که با روش نمونه‌گیری هدفمند یا نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب می‌شوند.

▶ داده‌ها از افرادی گردآوری می‌شوند که تجاربی در خصوص پدیده موردنظر دارند. اغلب گردآوری داده‌ها در مطالعه‌های پدیدارشناختی، شامل مصاحبه‌های عمیق با خبرگان می‌شود. پولکینگهورنه (۱۹۸۹) ذکر کرده که مصاحبه با ۵ تا ۲۵ نفر (تقریبی) که تجربه کامل پیرامون پدیده موردنظر را دارند، کافی است. ونمانن (۱۹۹۰) نیز ذکر کرده است که مکالمه‌های آهسته، مکتوب نمودن پاسخ‌ها و قطعات چندرسانه‌ای در زمره داده‌های گردآوری شده پدیدارشناس قرار می‌گیرند.

روش گردآوری داده‌ها در پدیدارشناسی یا تجربه زیسته

- ▶ ابزار گردآوری داده‌ها در پدیدارشناسی عموماً مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند است. البته می‌توان از سایر انواع فنون گردآوری داده‌ها مانند **مطالعات کتابخانه‌ای** نیز استفاده کرد.
- ▶ در یک مصاحبه پژوهشی در روش پدیدارشناختی دو سوال گسترده و عمومی پرسیده می‌شود:
- ▶ در مورد پدیده موردنظر چه تجربه‌ای دارید؟
- ▶ چه زمینه یا مقوله‌هایی بر تجربه شما از پدیده موردنظر تاثیر گذار است؟
- ▶ که شامل پرسش‌های چه و چگونه می‌شود. برای نمونه پرسیده می‌شود جوهره و ماهیت پدیده موردنظر چیست؟ چه احساسی راجع به آن پدیده دارید؟ تفکر شما در ارتباط با آن چیست؟ چه معنایی در خصوص احساس شما نسبت به پدیده شکل گرفته است؟

ملاحظات شروع پژوهش

- ▶ ۱- پیدا کردن دغدغه یا کنجکاوری خود (پیدا کردن نمونه یا جامعه پژوهش در دسترس و قابل اجرا)
- ▶ ۲- بررسی پیشینه های پژوهشی انجام شده با مراجعه به بانک های اطلاعاتی (مهمترین مرحله پژوهش)
- ▶ در شناخت جامعه مورد مطالعه، اختصاصی نمودن جامعه خود، مشکلات و نیازهای آنان را درک میکنیم. در بیان مساله و مقدمه گزارش پژوهش خود نیاز داریم. حتما حتما اطلاعات با منبع آن ثبت شود.
- ▶ ۳- دلایل اجرای پژوهش حتی در صورت تکراری بودن (تکرار در پژوهش کیفی کمتر پذیرفته است)
- ▶ ۴- طرح سوالات اصلی و دغدغه های خود با همکاری اساتید راهنما
- ▶ ۵- ثبت اطلاعات و شیوه آن: یادداشت یا ضبط
- ▶ ۶- نگارش اطلاعات دموگرافیک یا جمعیت شناختی (اطلاعات در پژوهش کیفی مختصر است)
- ▶ ۷- برای مصاحبه ها حتما از **اعتمادسازی** استفاده نمایید. برخورد اولیه مهم است. واکنش های و اکت چهره شما در زمانی که صحبت مخاطب را در حال شنیدن هستید. **ضبط صدا** با اجازه فرد صورت گیرد.
- ▶ ۸- موارد مهم در زمان مصاحبه علامت زده شود، حتی در زمان ضبط صدا خود کار در دست داشته باشید برای سوالات ایجاد شده (مصاحبه نیمه ساختاریافته) و نیاز به ثبت یک واکنش یا نکته مهم در کلام

- ▶ ۱۰- در پایان مصاحبه را به صورت خلاصه برای مصاحبه شونده ارائه کنید به منظور دریافت روایی مصاحبه و یا تکمیل و یا تصحیح گفتار
- ▶ ۱۱- سوالات را ممکن است مصاحبه شونده پشت سر هم پاسخ دهد. و شما لازم نباشد همه را پرسید.
- ▶ ۱۲- مدیریت زمان در دست مصاحبه شونده است اما شما هم هدایت می کنید در صورت انحراف از بحث اصلی
- ▶ ۱۳- از زمان کم برخی مصاحبه ها نگران نشوید.
- ▶ ۱۴- سعی نمایید در زمان اجرای مصاحبه ها در یک دوره پی در پی **بدون وقفه** باشد.
- ▶ ۱۵- معمولاً در **دو مصاحبه اول** اشکالات خود را شناسایی می نمایید. حتی برخورد با افراد و اضافه کردن سوالات

روش تحلیل پدیدارشناسی

۷ مرحله کلایزی

۱. خواندن تجربیات توصیف شده و یافته های مهم به منظور درک کلی آنها
مشخص کردن جملات مهم
۲. استخراج معنا و مفهوم جملات مهم و مرتبط با پدیده
۳. ادغام مفاهیم به دست آمده برای ایجاد خوشه ها یا مفهوم بخشی به جملات استخراج شده
۴. مرتب سازی توصیفات شرکت کنندگان و مفاهیم مشترک در دسته های خاص
۵. بیان توصیف جامع از خوشه ها یا تبدیل کلیه عقاید استنتاج شده به توصیفات جامع و کامل
۶. تنظیم ساختار اساسی پدیده مورد نظر و در انتها بازگرداندن نتایج تجزیه و تحلیل به شرکت کنندگان برای اعتبارسنجی آنها یا تبدیل توصیفات کامل پدیده ها به یک توصیف واقعی خلاصه شده و مختصر
۷. تجزیه و تحلیل و کدگذاری یا معتبرسازی نهایی

شیوه تحلیل مصاحبه‌ها:

ابتدا مصاحبه‌ها ضبط می‌شدند و سپس روی کاغذ نوشته و طبق مراحل کلایزی و به شرح زیر مورد تحلیل قرار گرفتند:

در مرحله اول، در پایان هر مصاحبه و ثبت یادداشت‌های میدانی، ابتدا صحبت‌های ضبط شده شرکت‌کنندگان چندین بار گوش داده شد. سپس اظهارات‌شان، کلمه به کلمه روی کاغذ نوشته و جهت درک احساس و تجارب شرکت‌کنندگان چند بار مطالعه شد. در مرحله دوم، پس از مطالعه همه توصیف‌های شرکت‌کنندگان، زیر اطلاعات با معنی و بیان مرتبط با پدیده مورد بحث، خط کشیده و به این طریق جملات مهم مشخص شدند. مرحله سوم که استخراج مفاهیم فرموله بود، بعد از مشخص کردن عبارات مهم هر مصاحبه، سعی شد تا از هر عبارت یک مفهوم که بیانگر معنی و قسمت اساسی تفکر فرد بوده، استخراج شود. البته پس از کسب این مفاهیم تدوین شده، سعی می‌شد تا مرتبط بودن معنی تدوین شده با جملات اصلی و اولیه مورد بررسی قرار گیرد و از صحت ارتباط بین آنها اطمینان حاصل شود. بعد از استخراج کدها، مطابق مرحله چهارم کلایزی، پژوهشگر مفاهیم تدوین شده را به دقت مطالعه و بر اساس تشابه مفاهیم آنها را دسته‌بندی کرد. بدین روش، دسته‌های موضوعی از مفاهیم تدوین شده تشکیل شد. در مرحله پنجم، نتایج برای توصیف جامع از پدیده تحت مطالعه به هم پیوند یافته و دسته‌های کلی‌تری را به وجود آوردند. در مرحله ششم، توصیف جامعی از پدیده تحت مطالعه (تا حد امکان با بیانی واضح و بدون ابهام) ارائه شد. مرحله پایانی، اعتباربخشی با ارجاع به هر نمونه و پرسیدن درباره یافته‌ها انجام شد.

مضمون اصلی	مضمون فرعی	کدها
شغل و آینده شغلی و نگرانی از آن	چالش های اجتماعی	<p>برای آینده خودم نگرانم (۱)، یکی از ناراحتیام و مشغولیات فکریم درباره کارمه (۲)، خیلی دوست دارم بر سر کار مثلاً فضای سبز (۳)، دوست دارم کار خوبی داشته باشم اما الان آبیاری و کشاورزی رو خوب انجام میدم ولی دوست دارم کارگاه آلومینیوم داشته باشم (۵)، این مدرسه کمکی برای کار آیندم نکرده (۶)، با برادرم در کابینت سازی کار میکنم و دوست دارم (۶)، کارم با چیزی که اینجام بهم یاد میدن یه جور نیست در بازار روز فروشندگی میکنم (۷)، اینجا که آمدم تا حالا کاری یاد نگرفته ام و خانواده امم از من نمی بینند برم سر کار (۸)، کارباغبانی را دوست دارم و اینجا کمکم کردن یاد بگیرم (۹).</p>
اوقات فراغت		<p>برنامه خاصی ندارم گوشی بازی میکنم تلویزیون می بینم و به پارک نزدیک خونمون می روم و گاهی فوتبال بازی میکنم (۱)، ساعت زیادی با کبوترانم مشغول هستم و گاهی گلدان هامو آب میدم (۳)، حدود سه چهار ساعت گوشی دستمه و اگر کسی تو کوچه باشه فوتبال بازی میکنم (۸)، دوست دارم فوتبال بازی کنم اما بلد نیستم و مثل بقیه نیستم از این خاطر کناره گیری می کنم و با موبایل و تلویزیون مشغول میشم (۲)، تفریح که اسمش نیست میرم سر زمین کشاورزی بابام و کمکش میکنم (۵)، با گوشی بازی میکنم فیلم میبینم و آهنگ گوش میدم (۹).</p>
شرم اجتماعی		<p>از دوستانم مخفی کردم که اینجا می آیم (۱)، اینجا اسمش بد درفته (۲)، اگه ازم پرسن کدوم مدرسه ای آدرس اشتباه میدم (۳)، بعضی دوستانم نمی دونن میام مدرسه (۴)، بعضی فامیلام منو مسخره می کنن (۵)، اگه کسی کار اشتباهی انجام بدن چون این مدرسه میام منو مقصر میدونن (۵)، برادرم منو مسخره می کنند که مدرسه دیوونه ها می روی (۶)، دوستانم دستم میندازند که این مددسه میام (۷)، دوستانم میگفتن تو مدرسه دیوونه ها درس میخونی منم از اون روز اسم کتاب و دفترم رو عوض کردم و اسم یه مدرسه عادی رو نوشتم (۸)، وقتی دوستانم مسخرم میکنند عصبی میشم (۹)،</p>
چالش ازدواج		<p>می دونم برای ازدواجم مشکل خواهم داشت (۲)، زن به نمی دن میدونم چون میام اینجا و استثنایی ام (۳)، منطقه ما کوچیکه اگه بفهمن آبروم منو خانوادم رفته و کسی زن من نمیشه (۵).</p>
پذیرش منفی	چالش های فردی	<p>مشاوره مدرسه گفت باید بری مدرسه استثنایی من و پدرمادرم قبول نکردیم و حالا هم از اونا گله دارم که چرا حرف مشاور رو قبول کردن (۱)، دلم میخاد برگردم مدرسه عادی که بودم (۱)، اولاً خیلی جاها رفتیم برا اعتراض که نرم درسه استثنایی اما بی فایده (۴)، الانم خیلی پیگیرم برم مدرسه عادی (۴)، مدرسه عادی مال کندذهن هاست (۵)، اینجا چیزایی که بدردم بخوره یاد ندادن (۵)، دارم دیپلم میگیرم اما انگار هیچی بلد نیستم برادرم کلاس دوم ابتداییه بهتر از من درس بلده وقتی مدرسه عادی بودم خیلی بهتر بود و سرعت نوشته من باسنه (۸)، وقتی از م میخوان از روی درس بخونم به هر بهونه ای فرار میکنم چون بلد نیستم (۸)، چون مگن استثنایی مال من</p>

چالش های فردی	پذیرش معنی	<p>مشاوره مدرسه گفتت باید بری مدرسه استثنایی من و پدرمادرم قبول نکردیم و حالا هم از اونا نگله دارم که چرا حرف مشاور رو قبول کردن(۱)، دلم میخاد برگزدم مدرسه هادی که بودم(۱)، اولاً خیلی جاها رتقیم برا اعتراض که نرم درسه استثنایی اما بی قایده(۳)، الانم خیلی پیگیرم برم مدرسه هادی (۳)، مدرسه هادی مال کتندذهن هاست(۵)، اینجا چیزایی که پدرم بخوره یاد ندادن(۵)، دارم دیلم میگیرم اما انگار هیچی بلد نیستم برادرم کلاس دوم ابتدایه بهتر از من درس بلده وقتی مدرسه هادی بودم خیلی بهتر بود و سرعت نوشته من پایته(۸)، وقتی ازم میخوان از روی درس بخونم به هر بهونه ای قرار میکنم چون بلد نیستم(۸)، چون میگن استثنایی مال بی عقل هاست خودم رتقم مدرسه نزدیکه خونمون پرسیدم مینوم یام اینجا حتی نهضت مم بهتر از اینجااست(۸)، یا پدر و مادرم دهوا کردن که چرا منو اینجا آوردن(۲)، اینجا منو خیلی اذیت میکنن اما هادی سر به سرم نیزارن(۲).</p>
چالش خانوادگی	نگرش خانواده	<p>اینجا اومدم درسام بهتر شد(۶)، انجام برای کسانی که ذهنشون مشغوله و نمی تونن درس راحت یاد بگیرن خوبه(۳)، اینجا معلماش آقان و راحت تر یاد میگیرم(۳)، اینجا کنار کردن با چوب رو یاد میگیرم و مدرسه رو دوست دارم(۱)، این مدرسه خلوته بهتر درس رو میفهمم کلا مدرسه های هادی چون شلوغ بود خوب درس یاد نمیگرفتم(۷)، این مدرسه گلخونه داره و من خیلی دوست دارم (۳)، یسرتت درسیم تو مدرسه استثنایی خیلی بهتر از مدرسه هادیه(۹)، در هر صورت باید جایی برای درس دادن برا ماها که کتندترسم باشه(۲)، معلمای اینجا بهتر خصوصاً که مردن(۲ و ۳)</p>
		<p>یعباری ها و نیازه به خاطر یعباری کلیوی ام دارو باید مصرف کنم(۲)، اوایل خیلی گفتند درماتی و کاردرماتی می رتقم اما الان دیگه نه(۸)، به خاطر اینکه زود هصبی میشم بهم میگن باید دارو بخورم(۳)، داروی ضد تشنج می خورم(۱)، برای تمرکز دارم میخورم(۹)</p>
		<p>برای نیازهام مشکل مالی دارم و باید کار کنم نمی دونم چیکار کنم و همیشه دنبال کارم(۲)، الانم گاهی وقتا که نیاز به پول پیدا میکنم میرم سرکار(۲)، اگر پول داشتم موبایل خوب میخریدم خیلی وقته میگم پدر و مادرم اما نمیخرن چون اونام پول ندارم و من قهر میکنم باهاشون(۸)، کار کردم و برا خودم موبوو خریدم(۷)، بابا میگه تو الان بزرگ شدی و میتونی بری سرکار(۳)،</p>
		<p>بابام میگه میری مدرسه دیوونه ها و خانواده ام اصلاً منو درک نمیکنه(۳)، با خواهرم و برادرم مدام مقایسه میشم و همش میرسن چرا بلد نیستی درس بخونی چرا سلام کردن بلد نیستی، میرم تو مسافرت میگن ثابلوها رو بخون و آنگه تو نم بخونم سر کوفتم می زنن و خجالت میکشم(۸)، پدرم میگه همیشه خجالت تو رو میکشم(۸)، پدر و مادرم اولاً خیلی ناراحت بودن و حالشون خوب نبود(۳)، پدر و مادر باهام خوب رفتار میکنن و ناراحت نبودن و مسخرم نمیکنن(۵)، به پدر و مادرم میگم نمی خام برم اینجا اما اونها چیزی نمیگن(۶)</p>

نمونه جدول اطلاعات دموگرافیک

کد شرکت کننده	سن	پایه تحصیلی	سطح کم توانی ذهنی	سابقه تحصیل در مدارس عادی
۱	۱۶	هشتم	ضعیف	بله
۲	۲۲	دوازدهم	ضعیف	بله
۳	۱۸	هشتم	ضعیف	بله
۴	۱۶	دهم	ضعیف	بله
۵	۲۰	دوازدهم	ضعیف	بله
۶	۱۷	هشتم	ضعیف	بله
۷	۱۷	دوازدهم	ضعیف	بله
۸	۱۷	نهم	ضعیف	بله
۹	۱۷	نهم	ضعیف	بله

نیازی, محسن, & سیادتیان, سیدحسین. (۱۴۰۲). تجربه زیسته چالش‌های نوجوانان کم‌توانی ذهنی. *روانشناسی افراد استثنایی*, ۱۳(۵۰), ۶۹-۱۰۰. doi: 10.22054/jpe.2023.74081.2586